

ODDIY JAG'JAG' O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI, XALQ TABOBATIDA ISHLATILISHI VA RESURSLARI

DOI: <https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/QAXAI/1023>

Baxieva Luiza Aminovna

Qoraqalpog' davlat universiteti Biologiya fanlari nomzodi, dotsenti.

ANNOTATSIYA

Maqolada *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik-o'simligining botanik tavsifi, kimyoviy tarkibi, urugining o'nuvchanligi, xom ashyosi, xalq tabobatida ishlatilishi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Urug'i oval, yassisimon, uzunligi 1–2,5 mm, eni 0,5–0,75 mm. Urug'lik unumdorligi yuqori - bir kishi 70 mingtagacha, boshqa manbalarga ko'ra, 40 mingtagacha urug' ishlab chiqarishi mumkin. Xalq tabobatida jag'-jag' bachadondan qon ketish, xoletsistit, urolitioz, revmatizm, gastrit, diareya va dizenteriya kasalliklarida, biriktiruvchi va yaralarni davolovchi vosita sifatida ishlatilgan.

Kalit sozlar: *xom-ashyo, sifati, tibbiyotda qo'llanilishi va kimyoviy tarkibi, podagra, revmatizm, fitonsid, gomeopatiya.*

Capsella bursa-pastoris (L.) Medik-o'simligining bo'yi 20,0-60,0 sm ga yetuvchi bir yillik o'simlik. Ushbu o'simlikning vatani Janubiy Yevropa va kichik Osiyo mamlakatlari hisoblanadi. Poyasi bitta, tik o'suvchi, shoxlangan. Ildizi o'q ildiz tizimini hosil qiladi. Barglari yaxlit, o'tkir uchburchaksimon, ildiz oldi barglari cho'ziq-lansetsimon, chetki qismi qirrali, poyadagi barglari bandsiz, ildiz oldi barglari esa bandli holda poyaga birikib turadi. Gullari soyabonsimon, oq rangli, shingil to'pgulga yig'ilgan, uzunligi 0,25 sm ni tashkil etadi. Gulbosabarglari 4 ta, guljibarglari 4 ta, changchilari 6 ta, bitta xalqa 4 ta, ikkinchi xalqada esa 2 ta bo'lib joylashgan, Gullar muntazam, to'rt a'zoli bo'lib, pog'onada to'plangan, dastlab soyabon shaklida, keyin esa cho'ziladi. Sepals uzunligi 0,25 sm, gulbarglari uzunligi 0,35 sm gacha, obovat, oq[1,2]. Urug'chilari 1 ta, 2 ta meva barglarni qo'shilishidan hosil bo'ladi. Mevasi qo'shaloq pista meva, uzunligi 3-5 mm ni, eni esa 5-8 mm ni tashkil etadi. O'simlik aprel-may oylarida (ba'zan avgustga qadar) gullaydi, mevalari may-sentyabr oylarida pishib yetiladi.

Urug'i oval, yassisimon, uzunligi 1–2,5 mm, eni 0,5–0,75 mm. Urug'lik unumdorligi yuqori - bir kishi 70 mingtagacha, boshqa manbalarga ko'ra, 40 mingtagacha urug' ishlab chiqarishi mumkin[2].

Xom-ashyo tayyorlanishi va uning sifati. Oddiy achambitining yer ustki qismi o'simlik gulga kirgan vaqtda, quruq ob-havo sharoitida, qaychilar orqali yig'ib olinadi. Ko'pchilik hollarda butun o'simlikni ildizi bilan sug'urib olib, keyin uni yer ostki qismini olib tashlab tayyorlash ham mumkin. O'simlik mevalash davriga o'tib ketgan bo'lsa, unday o'simliklardan xom-ashyo tayyorlanmaydi[3].

O'simlikning yer ustki qismi bostirmalar ostida, quritgichlar ustida quritiladi. Yaxshi ob-havoda, ochiq sharoitda va shamolda ham quritish mumkin. Bunday sharoitlarda o'simlik 5-7 kun ichida quriydi. Xom-ashyoning chiqishi 26-28%. Namligi 13% dan oshmasligi lozim.

Tibbiyotda qo'llanilishi va kimyoviy tarkibi. Tibbiyotda o'simlikning yer ustki qismi qo'llaniladi. Oddiy achambiti o'ti tindirma va ekstraktlari ginekologik kasalliklarda qon to'xtatuvchi vosita sifatida, va bachadon muskulaturasini ishini kuchaytirish maqsadida foydalaniladi[1,4].

O'simlikning tindirmasini tuberkulyozni muvaffaqiyatli davolashi to'g'risida ma'lumotlar mavjud. Oddiy achambiti tarkibida ramno-glikozid gossopin, bursa kislotasi, oshlovchi moddlar, olma va uzum kislotalari, holinlar, inozit, askorbin kislotalari mavjud. Urug'ida 28% yog'lar mavjud.

Qadimgi tibbiyot hisoblashicha jag'-jag' ichni qotiradi, qonni to'xtatadi, ichki a'zolar xaroratini pasaytiradi, qusish, ich ketishni to'xtatadi. Agar 25,5 gramm jag'-jag'ni iste'mol qilinsa ko'krakdan kelayotgan qonni to'xtatadi. Uning ezilgan barglarini tashqaridan oshqozon ustiga qo'yilsa, oshqozon shishlarida yordam beradi[3,4].

Xalq tibbiyotida jag'-jag'ning damlamasi dizenteriya, gastritlar, oshqozon yara kasalligini, bachadon o'smalarini, yurak, jigar, buyrak, siydik pufagi kasalliklarini davolashda, ichki a'zolaridan qon ketishini to'xtatuvchi vosita sifatida ishlatiladi. Uning sharbat (50 tomchi aroqda) ich ketishlarni davolashda ishlatiladi. Jag'-jag'ni podagra va revmatizmida samarali deb hisoblaydilar. Ilmiy tibbiyotda chag-chagni qon to'xtatuvchi sifatida ishlatiladi.

Kimyoviy tarkibi. Ko'p miqdorda K vitamini, askorbin kislotasi, xolin, glikozid gissopin, organik kislotalar (fumar, olma, limon, tartarik), flavonoid rutin, taninlar, alkaloid bursin, mineral tuzlar (asosan kaliy) mavjud.

Jag'-jag'ning barglari oziq-ovqat uchun ishlatiladi (salatlarga, sho'rvalarga qo'shiladi), maydalangan urug'lardan xantalga o'xshash sous tayyorlanadi.

Jag'-jag'ning havo qismida hisopin ramnoglikozidi, oqsil va taninlar, uglevodlar, efir moyi, o'ziga xos bursit kislotasi, xolin va atsetilxolin, saponinlar, fumarik, olma, limon, K vitamini, tartarik kislotalar, vitaminlar - tiamin, riboflavinon, filol, askorbin kislotasi, karotin; urug'larda yog'li yog' (20% gacha) va oz miqdorda allil xantal yog'i mavjud[4].

Urug'larda 20-38% yog'li, quritmaydigan yog' mavjud bo'lib, ular texnik qo'llanilishi mumkin. Uni yaylovda va pichanda chorvalar qoniqli iste'mol qiladilar. Ovqat pishirishda foydalanadi. Bahorda yosh o'simlikning barglari vitaminlarga boy, ular sho'rvalar, borsch, salatlar tayyorlash uchun va pirog uchun to'ldirish uchun ishlatiladi. Ko'plab mamlakatlarda tibbiyot ichki qon ketish uchun gemostatik vosita sifatida jag'-jag'ning sumkasidan foydalanadi. Jag'-jag'ning sumkasidan dori vositalarining diuretik va gipotenziv ta'siri va o'pka tuberkulyozini davolashda foydalanish mumkin bo'lgan eksperimental ma'lumotlar mavjud. O'simlik infuzioni o'tkir va surunkali pielonefritni davolashda yaxshi terapevtik ta'sir ko'rsatishi klinik jihatdan isbotlangan.

Jag'-jag' gomeopatiyada qo'llaniladi. Xalq tabobatida jag'-jag' bachadondan qon ketish, xoletsistit, urolitioz, revmatizm, gastrit, diareya va dizenteriya kasalliklarida, biriktiruvchi va yaralarni davolovchi vosita sifatida ishlatilgan. Xalq tabobatida yurak kasalliklari, bezgak, ayrim jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklar, oshqozon yarasi, tif isitmasi, shuningdek veterinariya amaliyotida qonli oqindi paydo bo'lishi uchun ishlatilganligi haqida dalillar mavjud. siydik.

Maysa iyun-iyul oylarida quruq ob-havoda pichoq yoki qaychi bilan kesish yoki ildizi bilan tortib olish orqali yig'iladi; keyin ildizlar kesilib, rozet qoldiradi. Pishgan mevalar bilan o'simliklarni yig'ish qabul qilinishi mumkin emas. Xom ashyoni quritgichlarda 45 ° C dan yuqori bo'lmagan haroratda yoki soyabonlar ostida, chodirlarda, soyada ochiq havoda quriting, yupqa qatlam bilan yoyiladi [3].

Jag'-jag' kasal yoki shikastlangan barglaridan foydalanish tavsiya etilmaydi, chunki ularni yuqtirgan qo'ziqorinlar ko'pincha zaharli hisoblanadi.

Qizig'i shundaki, jag'-jag' nafaqat barglari, balki gullari va poyalari ham inson tanasiga foydali ta'sir ko'rsatadi. Sharbat ham qimmatlidir va hatto eng jiddiy kasalliklarga qarshi kurashda ham olinishi mumkin. U ko'plab kasalliklarni infuzionga qaraganda tezroq va samaraliroq engadi. Agar siz revmatizmdan aziyat cheksangiz yoki bo'g'imlarda og'riqlar bo'lsa, kuniga uch marta qirq-ellik tomchi sharbatni suv bilan suyultirishingiz kerak. Diareya uchun bu sharbatni kuniga uch marta o'ttiz tomchi oling (ellik gramm aroq bilan aralashtiring).

Jag'-jag'ning sumkasidan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanish kerak. Homilador ayollar yoki laktatsiya davrida, shuningdek, tromboflebit bilan kasallanganlar tomonidan qabul qilinmasligi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdiniyazova G.J. Qoraqalpog'istonning dorivor o'simliklari. Toshkent- Bayoz. 2017.-168b.
2. Axmedov E.T., Berdiyev E.T.. Dorivor o'simliklari yetishtirish texnologiyasi (o'quv qo'llanma). - Toshkent, O'zR FA Minitipografiyasi, 2017. - 252 bet.
3. Al-Snafi AE. The chemical constituents and pharmacological effects of *Capsella bursa pastoris* – a review. *Int J Pharmacol Toxicol*. 2015;5(2):76–81.
4. Xalmatov H.X., Qosimov A.I. Dorivor o'simliklar. – Tashkent: Ibn Sino, 1994. – 368 b